

Ivan Hoste
& Leo Vanhecke

De Kraenepoel: herstel

In de zomer van 2000 werd de Kraenepoel (1,5 km ten ZW van de Aalterse deelgemeente Bellem, Oost-Vlaanderen; fig. 1) drooggelegd en afgevisd. Enkele weken later namen de ontslibbingswerken van de noordelijke helft van dit habitatrichtlijngebied en beschermd landschap een aanvang. Partners in het project zijn het gemeentebestuur van Aalter (sinds 1996 eigenaar van de zuidelijke vijverhelft) en de Afdeling Natuur van de Vlaamse Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer (AMINAL). De kosten van de eerste fase, uitgevoerd in 2000, werden voor de helft gedragen door de Europese Unie (LIFE).

Werk in uitvoering

Ven of vijver?

De circa 20 ha grote Kraenepoel werd eeuwenlang gebruikt als visteeltvijver. Het is vandaag de laatste van de tientallen vijvers waarmee ooit het Bulskampveld, een uitgestrekt heidegebied tussen Brugge en Aalter, bezaaid lag. In deze voedselarme plassen op zand, ontstaan door turf- of veldsteenwinning of door het afdammen van de afwatering van beekjes of ondiepe kommen, ontwikkelden zich levensgemeenschappen die sterk leken op deze in Kempense vennen (tabel 1). Hoe de Kraenepoel precies ontstond en hoe fasen van intensieve exploitatie en tijdelijke verwaarlozing alterneerden, is slecht gekend.

Bepalend voor het huidige uitzicht van de vijver was een reeks activiteiten in de vroege 19de eeuw. De omliggende heide werd omgezet in bos en akkerland en rond de toen vermoedelijk sinds tientallen jaren in onbruik geraakte en grotendeels verlandte Kraenepoel werd een dijkje gebouwd, zodat het venachtige landschap veranderde in een meer gesloten landschap met een bosvijver. Enkele eenvoudige constructies lieten toe het waterpeil te regelen en de vijver periodiek droog te leggen.

Naarmate in het Bulskampveld meer heidevelden ontgonnen werden en veldvijvers definitief drooggelegd, kreeg de floristische rijkdom van de Kraenepoel steeds meer het karakter van een uniek relict. Maar zelfs dit relict werd na de Tweede Wereldoorlog bedreigd. Dit was

vooral een gevolg van eutrofiëring en, in mindere mate, het uitblijven van periodieke droogleggingen.

Ontslibben!

In het aanvraagdossier voor de LIFE-subsidies was het herstel van de Kraenepoel als voedselarm zoetwaterhabitat het centrale thema. De beoogde ingreep leek weinig gecompliceerd: integrale verwijdering van de sliblaag, in combinatie met maatregelen die de kwaliteit van het aangevoerde beekwater moesten verbeteren. In het slib lag misschien wel een belangrijke vitale zaadbank opgeslagen, maar naar aanleiding van adviserend terreinbezoek uit Nederland (KU Nijmegen) hadden de initiatiefnemers geleerd dat voor het welslagen van herstelprojecten van voedselarme wateren het 'uitsparen' van grote volumes zadenrijk sediment geen basisvereiste is. Sommige ervaringen lijken dit inmiddels te bevestigen. In de nazomer van 2000 werden met het slib enorme hoeveelheden Gesteeld glaskroos afgevoerd, maar in het voorjaar van 2001 ontkiemde die soort alweer in groot aantal op de kale vijverbodem. Het was een van de weinige doelsoorten van het project die ook al in een voorafgaande zaadbankanalyse (intern studierapport Van Wichelen et al.) goed had gescoord.

De omschrijving en timing van de voorziene werken lagen reeds in grote lijnen vast, wanneer voor het eerst de technisch-wetenschappelijke stuurgroep voor het LIFE-project werd samengeroepen.

Het werd op dat moment duidelijk dat de beschikbare wetenschappelijke achtergrondinformatie betreffende het herstelproject ernstige hiaten vertoonde. Extra financiële middelen konden gevonden worden voor gericht bijkomend onderzoek, maar het was voorspelbaar dat zich tijdens de uitvoering van de werken tegenstellingen zouden manifesteren tussen 'stuw-ers' en 'remmers', tussen 'doeners' en 'denkers'. In de eerste fase werd tenslotte circa 24.000 m³ slib afgevoerd, met lagen die plaatselijk 50-60 cm dik waren.

Meer vragen dan antwoorden

Naarmate de ontslibbing vorderde, kwam uit archieven en mondelinge getuigenissen, maar ook uit onderzoek op het terrein zelf, informatie aan het licht die noopte tot een gedeeltelijke invraagstelling van het referentiebeeld (herstel van een voedselarme vensituatie) waarmee was gestart. Als een gevolg daarvan werd tijdens de eerste fase, onder meer omwille van het behoud van materiaal met 'historische archiefwaarde', een zone van ongeveer 1 ha toch niet ontslibd. Hier lag, onder een dun top-laagje van slap slib, sterk gecompacteerd materiaal, dat aan de oppervlakte een polygonestructuur vertoonde als een gevolg van indroging tijdens vroegere langdurige droogleggingen (jaren tachtig en negentig). Vragen over de juiste samenstelling en ouderdom van deze laag waren aan de orde en noopten tot behoudende voorzichtigheid.

van een voedselarm water

Tijdens het ontslibben werden enkele kleine veldjes Witte waterlelie gespaard (foto: K. Himpe).

Inmiddels is het duidelijk geworden dat bij de ontslibbing van de zuidelijke vijverhelft (tweede fase) een meer gedifferentieerde aanpak zal aangewezen zijn. Op grond van het recente wetenschappelijke onderzoek zal dit op een beter onderbouwde wijze kunnen gebeuren. Zo is er bijv. veel nieuwe informatie verzameld over de hydrogeologische context van de vijver, maar een aantal vragen in verband met het 'slib' blijven onbeantwoord. Hoe oud of jong is nu eigenlijk het donkere, kleiachtig aanvoelende sediment, waarin het gehalte organische stof doorgaans minder dan 10% bedraagt? Is de aanwezigheid ervan in het ecosysteem louter een negatieve factor, of bevat het slib wellicht een interessant, maar nog niet ontsloten bodemarchief van pollen en macroresten? Kunnen de compacte onderste lagen eventueel blijven liggen zonder dat dit het herstel van het ecosysteem hypothekeert? De vraag naar bijkomend bodemkundig onderzoek, inclusief C₁₄-datering, is geen overbodige luxe. Bewust van het potentiële belang van de sedimenten als waardevol bodemarchief, koos de stuurgroep ervoor om bij het ontslibben van de zuidelijke helft enkele zorgvuldig geselecteerde 'sedimenteilandjes' uit te sparen, zodat later wetenschappelijk onderzoek altijd mogelijk blijft.

Ook de rol van het Bloembeekskan, dat de vijver vanouds van oppervlaktewater voorzag, en dat daardoor een relatief hoog winter- en lentepeil in de vijver mogelijk maakte, werd opnieuw bekeken. In het aanvraagdossier voor het LIFE-project was aangenomen dat het beekje na de ontslibbing opnieuw in de Kraenepoel zou uitmonden; wel werden maatregelen in het vooruitzicht gesteld om de kwaliteit van het instromende water te verzekeren, evenwel zonder strikte planning of timing. Gelet op de ernstige vervuiling van het beekje (o.a. hoge nutriëntenniveaus), nam de stuurgroep later een strenger standpunt in. Er zou geprobeerd worden de Kraenepoel te beheren als een meer geïsoleerd ecosysteem, met kwelwater en regenwater als permanente voedingsbronnen. Indien nodig, kan via een hevelsysteem extra grondwater van goede kwaliteit worden aangevoerd vanop een nabije hoogterug. Het Bloembeekskan kan alleen toegelaten worden na ingrijpende verbetering van de waterkwaliteit.

Keuzes maken: het streefbeeld

De in de voorgaande maanden vergaarde kennis en inzichten mondden na een reeks open discussies uit in een streefbeeldnota. Voor allen die direct bij het project betrokken zijn, biedt de nota eindelijk het nodige houvast om het nut of de wenselijkheid van de afzonderlijke concrete stappen in de uitvoering van de tweede

fase – voorzien in 2002 – in te schatten.

In de nota staat het streven naar een zo stabiel mogelijk, voedselarm, structureel rijk ecosysteem centraal. Een belangrijke randvoorwaarde is dat respect wordt opgebracht voor de bestaande cultuurhistorische waarden, zoals bijv. de constructies met lokale Paniseliaanandsteen langs de oevers. In dit streefbeeld is met andere woorden geen sprake van ongebreidelde natuurbouw of natuurontwikkeling, maar ook niet van een poging tot minutieuze, waarheidsgetrouwe reconstructie van een oud tableau. Gelet op de schaarste aan historische gegevens, was dit laatste trouwens alleen een theoretische keuzemogelijkheid.

Doel van het herstelproject is het scheppen van de randvoorwaarden voor de spontane ontwikkeling van een ecosysteem, waarvan mag gehoopt worden dat het in grote trekken zal overeenstemmen met dat van de Kraenepoel zowat een eeuw geleden. Belangrijke elementen in dit streefbeeld zijn helder, voedselarm water; een gevarieerde begroeiing van ondergedoken waterplanten; een niet te hoog ingesteld, schommelend waterpeil; periodieke droogleggingen; een evenwichtig, zo natuurlijk mogelijk visbestand; zacht glooiende oeverstroken met blootliggend mineraal substraat, die nu en dan minstens gedeeltelijk boven water komen te liggen.

Bij de concrete uitvoering wordt veel belang gehecht aan de herintegratie van het Bloembeekskan in het ecosysteem van de Kraenepoel, al zal dit grote bijkomende inspanningen vergen op het vlak van de waterzuivering. Een biologische waterzuiveringseenheid, aangelegd aan de zuidpunt van de vijver, zou het sluitstuk van de zuivering kunnen zijn. Ook het in situ behoud van gedeelten van het bodemarchief krijgt de nodige aandacht.

Dankwoord

Met dank aan alle stuurgroepleden voor de inspirerende gedachtenuitwisselingen tijdens de vele LIFE-vergaderingen.

I. Hoste & Dr. L. Vanhecke
Nationale Plantentuin van België
Domein van Bouchout
B-1860 Meise
email: ivan.hoste@br.fgov.be
email: leo.vanhecke@br.fgov.be

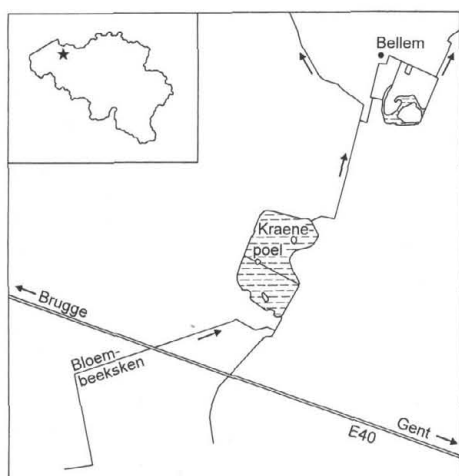

Fig. 1. Ligging van de Kraenepoel in Oost-Vlaanderen.

Jaar	Soort
1874	Moerassmele (<i>Deschampsia setacea</i>)
1894	Moerasweegbree (<i>Baldellia ranunculoides</i>)
1924	Veelstengelige waterbies (<i>Eleocharis multicaulis</i>), Waterlobelia (<i>Lobelia dortmanna</i>)
1984	Ondergedoken moerasscherm (<i>Apium inundatum</i>)
1985	Drijvende waterweegbree (<i>Luronium natans</i>), Oeverkruid (<i>Littorella uniflora</i>)
1994	Moerashertshooi (<i>Hypericum elodes</i>); in 2001 opnieuw opgedoken op de ontslibde vijverhelft.
2001	Gesteeld glaskroos (<i>Elatine hexandra</i>), Naaldwaterbies (<i>Eleocharis acicularis</i>), Knolrus (<i>Juncus bulbosus</i>); alledrie voor én na de ontslibbing.

Tabel 1. Recentste vondsten of vermeldingen van kensoorten van de oeverkruidklasse (*Littorelletea*) in de Kraenepoel.

